

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ: ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА

Когут І.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Стаття присвячена дослідно-експериментальній перевірці ефективності впровадження розробленої методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Презентовано критерії дослідження рівня сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та їх рівні (високий, середній, низький). Запропоновано структуру спеціального тренінгового курсу «Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя». Представлено результати експериментального впровадження методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: методика, критерії, професійно-педагогічна комунікативна компетентність, майбутній учитель, дослідно-експериментальна робота.

Постановка проблеми. Головним педагогічним завданням сучасного учителя є формування в учнів ключових та предметних компетентностей, що можливо лише за умови психологічно й дидактично обґрунтованого та виваженого подання предметної інформації. Це означає, що однією з компетентностей майбутнього вчителя, яка має бути сформована у процесі університетського навчання, є професійно-педагогічна комунікативна компетентність.

Вона має охоплювати: компетентність у реалізації суб'єкт-суб'єктної форми педагогічної взаємодії з учнями; компетентність у здійсненні перцептивної, комунікативної та інтерактивної функції педагогічного спілкування; компетентність у спілкуванні, що забезпечує розв'язання не лише репродуктивних, але і продуктивних педагогічних задач та компетентність у реалізації не лише поведінкового, операційно-інструментального, але й особистісного, глибинного рівня спілкування [3].

На думку сучасних дослідників, поза увагою залишається предметний та вербально-логічний аспекти професійно-педагогічної комунікативної компетентності вчителя, завдяки яким здійснюється обмін навчальною (предметною) інформацією між педагогом і вихованцями, а також процес передавання та сприймання цієї інформації.

Такі аспекти професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя є не що інше, як сукупність, взаємодія і взаємопроникнення мотиваційно-ціннісного, діяльнісного та когнітивного компонентів, ступінь сформованості яких відображає готовність майбутнього педагога ефективно здійснювати конструктивне передавання та сприймання інформації.

Окрім того, дослідження питання формування професійно-педагогічної компетентності саме майбутнього вчителя пов'язане ще з проблемою педагогічної етики та такту, оскільки високий рівень тактовності вчителя та дотримання ним норм педагогічної етики є важливими передумовами ефективності спілкування зі всіма суб'єктами навчально-виховного середовища.

Аналіз останніх публікацій. Розкриттю методологічних засад спілкування присвячені праці О. Бодальова, Ю. Жукова, О. Леонтєва, Б. Ломова; у працях Н. Волкової, Л. Долинської, В. Кан-Калика, М. Корнева, А. Мудрика, Л. Савенкової, М. Тоби розкрито структуру, функції та види спілкування.

Суттєвий інтерес для нашого дослідження становлять праці, де розглянено принципи підготовки

вчителя, вдосконалення сутнісних основ професійної педагогічної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Лещенко, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Федій, Л. Хомич, Н. Шиян).

Необхідною передумовою для розв'язання проблеми формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів стали дослідження, в яких розглядається проблема саме комунікативної компетентності (М. Лісіна, Л. Петровська, М. Станкін, Ю. Федоренко, М. Філоненко).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні розвідки науковців спрямовані на дослідження умов формування професійно значущих якостей майбутнього педагога, а саме: формування його комунікативної компетентності, професійної свідомості, професійної мобільності, розвитку професійно-педагогічної комунікації як засобу сформованості педагогічних умінь до здійснення майбутньої професійної діяльності. Та, на жаль, можна говорити, що ідея формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя в системі вищої освіти ще не отримала осмислення свого актуального стану та не набули виокремлені педагогічні умови щодо формування такої здатності у майбутнього педагога та не розроблено відповідної методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Провідною метою статті є висвітлення результатів експериментального дослідження з проблеми впровадження методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховний процес сучасного вишу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із метою апробації розробленої методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів була проведена дослідно-експериментальна робота, яка складалася з двох етапів. Ефективність впровадження розроблених змін у систему професійної підготовки майбутніх учителів була перевірена у ході формування експерименту. Необхідно було виконати такі завдання:

- експериментально перевірити ефективність запропонованих змін до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів в умовах навчально-виховного процесу вищого навчального педагогічного закладу;

• виявити динаміку росту показників сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів;

• перевірити доцільність змісту і структури впровадження змін до професійної підготовки студентів педагогічних спеціальностей, формування у них професійно-педагогічної комунікативної компетентності.

Схематичну модель дослідно-експериментальної роботи можна зобразити так (див. рис. 1).

Дослідно-експериментальній роботі передувала констатувальний етап, завданням якого було:

• визначити групи студентів, у яких буде проходити дослідно-експериментальна робота;

• розробити зміст теоретичної та практичної підготовки студентів;

• на базі теоретичного та практичного матеріалу розробити тренінговий спецкурс, націлений на формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів.

Для участі у формуальному експерименті у ході підготовчого етапу були відібрані контрольні (220 чол.) і експериментальні (234 чол.) групи майбутніх учителів, студентів 3, 4 курсів стаціонарного відділення. Такий вибір пояснюється тим, що упродовж цих курсів студенти вивчають базові педагогічні, методичні та практичні дисципліни і проходять практику в різних педагогічних закладах. Окрім того, навчальними планами на 3 та 4 курсах передбачені дисципліни за вибором студента, які можуть бути пов'язані з формуванням професійно-педагогічної комунікативної компетентності.

Аналіз даних, які були отримані в результаті діагностики початкового рівня сформованості професійно-соціальної, професійно-методичної та професійно-творчої комунікативних компетенцій, як складників загальної професійно-педагогічної комунікативної компетентності, дозволив провести диференціацію складу студентів експериментальної групи за ознакою недостатньої сформованості тих чи тих професійних знань, умінь та навичок. Це дало можливість врахувати індивідуальні особливості студентів при проведенні занять.

Ми вважаємо, що одним із перших показників сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога є установка на використання комунікативних тренінгових технологій та методик, оскільки це один з нових підходів сучасної якісної освіти. Крім того, за словами В. Абрамяна, «психофізичний склад вихованого

нами студента – майбутнього вчителя – має бути сформований і на рівні свідомості, і на підсвідомому рівні з установкою на педагогічну діяльність, яку йому належить здійснювати» [1, с. 6].

Критеріями сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя ми обрали мотиваційно-ціннісний (показники: здатність до вільного використання професійно-педагогічної лексики відповідно до конкретної ситуації; володіння достатнім рівнем сформованості комунікативною компетентністю (мовна, мовленнєва, соціокультурна, соціолінгвістична)), діяльнісний (показники: сформованість психолого-педагогічних умінь, необхідних для професійно-педагогічної діяльності; здатність до особистісно-оцінної діяльності застосування професійно-комунікативних тактик та технологій; діагностичні уміння щодо ефективності впливу тих чи тих професійно-педагогічних тактик та технологій на учня), когнітивний (показники: здатність до проектування власної професійно-педагогічної комунікативної діяльності; володіння достатнім рівнем сформованості рефлексивних умінь; здатність до самостійно-пошукової професійно-педагогічної комунікативної діяльності). Згідно з цими критеріями й показниками визначено рівні сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів (високий, середній, низький).

Таким чином, у ході науково-дослідної роботи з виявлення сучасного стану сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів ми дійшли такого висновку: існує нагальна потреба у доповненні і змістового, і операційного компонентів діючих курсів, таких, як: загальна психологія, психологія дитяча, загальна педагогіка, методики викладання та є необхідність у розробці та впровадженні у процес професійної підготовки майбутніх учителів спеціального тренінгового курсу «Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога», який створить необхідні умови для впровадження у практику сучасних шкіл тренінгові технології розвитку мовлення школярів та формування їх особистості в цілому. Теоретична частина тренінгового спецкурсу містить інформацію з таких питань: сучасні тренінгові технології розвитку особистості, комунікативності особисті зокрема; технології використання елементів тренінгів та особливості їх застосування у школі; особливості саморозвитку та самовдосконалення майбутнього педагога у процесі проходження практики, написання курсових та бакалаврських кваліфікаційних робіт.

Головною частиною вищезгаданого курсу є практична частина, що передбачає тренінговий практикум, під час якого відбувається моделювання педагогічних технологій, що забезпечує високу ефективність формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога.

Зупинимось на ознайомленні студентів III-IV курсів із тренінговим спецкурсом «Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога». Презентація матеріалів курсу розпочалося з *лекційних* занять. Увазі студентів було запропоновано три теми: «Особливості застосування тренінгів у освітньому процесі», «Особливості побудови тренінгу комунікативності та

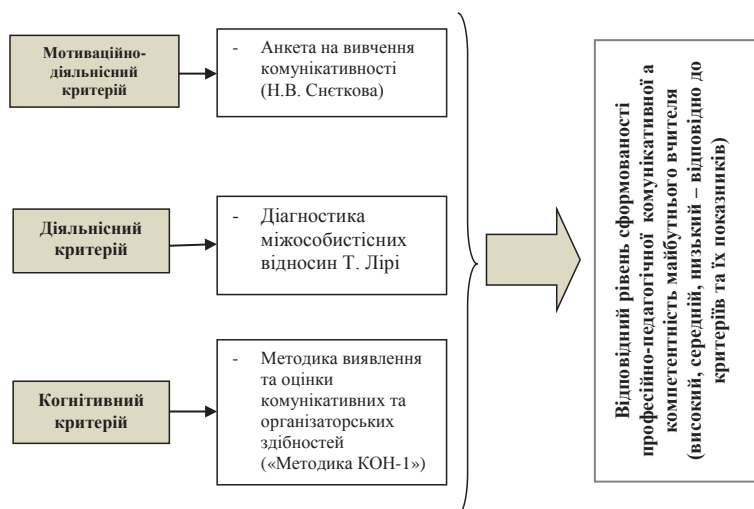

Рис. 1. Модель дослідно-експериментальної роботи з формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога

креативності», «Технологія тренінгової роботи у школі». При вивченні першої теми «Особливості застосування тренінгів у навчально-виховному процесі» студенти виявили зацікавленість формами, методами і засобами середовища тренінгів у навчально-виховному процесі. Важливим для них було усвідомлення релаксаційної, навчальної та виховної функцій тренінгової роботи. З'ясувалось, що більшість у часників експерименту до проведення спецкурсу не знали про можливість використання тренінгів у виші та загальноосвітніх навчальних закладах.

Логічним продовженням першого лекційного заняття було проведення першого тренінгу «Тренінг особистісного зростання». Друге тренінгове заняття було присвячене також цьому тренінгові. Далі робота була продовжена на тренінгах комунікативності: Тренінг комунікативних умінь. Соціодрама. Наступним заняттям був тренінг креативності, який складається із двох занять.

Подальший цикл занять продовжився за матеріалами другої та третьої лекції. Студентам пропонувались завдання самостійно підготувати та провести елементи тренінгу для свої одногрупників.

Виходячи з мети і завдань викладання курсу «Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності», була розроблена методика констатувального та формувального експериментів, яка дозволяла виявити кількісні характеристики досліджуваних процесів і в ході здобутих результатів, які були отримані через застосування адекватних методів збору необхідної інформації, провідним було обрано багатомірний констатувальний експеримент.

Проводився повторний діагностичний аналіз за програмою експерименту, який підтверджував ефективність запропонованої методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів з урахуванням відповідних йому методів: опитування, анкетування, тестування, моделювання, моніторингу професійної підготовки майбутніх учителів, протоколювання, спостереження, виконання творчих завдань, використання ділової педагогічної гри, тренінгів.

Ефективність в опануванні знаннями – теоретичними і практичними – з тренінгового спецкурсу визначалася на основі порівняння даних констатувально і контрольного діагностування у двох групах.

Таким чином, увесь обсяг теоретичної і практичної частини курсу, спрямованого на формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності, повністю пройшла експериментальна група, а контрольна навчалася за традиційним планом навчального семестру цих спеціальностей.

Розподіл студентів до і після експериментально-дослідження в контрольній та експериментальній

групах за критеріальними характеристиками відображує таблиця 1.

Порівняльний аналіз розподілу студентів за високим, середнім та низьким рівнем оцінювання знань за критеріальними характеристиками показує, що до експерименту основна маса студентів контрольної та експериментальної груп знаходилась на низькому рівні, хоча студенти мали знання, отримані в ході передбачених традиційним планом дисциплін: педагогіка, дитяча психологія, загальна педагогіка, методики тощо.

Високий рівень підготовки виявили лише окремі студенти, які, як правило, зустрічаються в кожній навчальній групі і вирізняються своєю ерудованістю та загальними здібностями. Після проведення педагогічного експерименту розподіл студентів за високим, середнім і низьким рівнем оцінювання знань за критеріальними характеристиками суттєво змінився.

Розглянемо загальні зрушення розподілу студентів у експериментальній групі за високим, середнім і низьким рівнем знань з критеріїв: мотиваційно-ціннісний, діяльнісний, когнітивний (див. рис. 2).

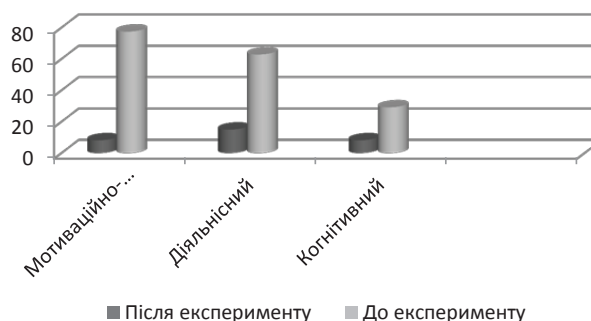

Рис. 2. Діаграма розподілу студентів у експериментальній групі за високим, середнім і низьким рівнем знань за середньостатистичними даними до і після експерименту

Вищенаведена діаграма ілюструє рівень сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності студентів, а також перерозподіл студентів у експериментальній групі за високим, середнім і низьким рівнем оцінювання знань за середньостатистичними даними до і після експериментального дослідження.

Результати експериментальної роботи свідчать про ефективність впровадженої дослідної моделі методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності. Кількісні показники яскраво ілюструють позитивні зрушення в експериментальній групі: за мотиваційно-ціннісним критерієм кількість студентів з низьким рівнем значно зменшилась – на початку експерименту вона становила 171 особу (73%), а наприкінці – 15 осіб (6,4%).

Таблиця 1

Розподіл студентів за високим, середнім і низьким рівнем оцінювання знань за критеріальними характеристиками до і після експерименту в експериментальній та контрольній групах (454 особи)

№ п/п	Критеріальні характеристики	Контрольна група 220 осіб						Експериментальна група 234 особи					
		до експерименту			після експерименту			до експерименту			після експерименту		
		н	в	с	н	в	с	н	в	с	н	в	с
1.	Загальний рівень за мотиваційно-ціннісним критерієм	149	44	27	132	59	29	171	43	20	15	164	55
2.	Загальний рівень за діяльнісним критерієм	152	43	25	130	59	31	166	42	26	12	154	68
3.	Загальний рівень за когнітивним критерієм	165	38	17	147	52	21	198	24	12	26	128	80
	Узагальнений показник	156	45	19	139	58	23	181	35	18	19	147	68

Такаж картина спостерігається за усіма критеріями: діяльнісний – на початку 166 осіб (71%), наприкінці – 12 (5,1%); когнітивний – на початку 198 (84,6%), наприкінці – 26 (11,1%).

Висновки з дослідження та перспективи подальшого розвитку у цьому напрямі. На основі результатів дослідно-експериментальної роботи з упровадження методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів можна вважати, що розроблена методико-організаційна система дає відчутні на-

слідки, найбільший вплив вона мала на студентів з високим рівнем підготовки, які, завдяки отриманим знанням та власній ініціативі піднялися на більш високий рівень, і кількість студентів низького рівня знань різко зменшилась.

Перспективи подальших наукових розвідок у царині формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя вбачаємо у розробці педагогічних технологій професійно-педагогічного спілкування на основі запровадження навчання, заснованого на дослідженні.

Список літератури:

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка: навч. посіб. – К.: Лібра, 1996. – 224 с.
2. Когут І. В. Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: прогн. спецкурсу з практикумом / І. В. Когут. – К.: КУ імені Бориса Грінченка, 2014. – 35 с.
3. Сковрцова С. О., Вторнікова Ю. С. Професійно-комунікативна компетентність вчителя початкових класів: монографія / С. О. Сковрцова, Ю. С. Вторнікова. – Одеса: Абрикос Компані, 2013. – 290 с.

Когут І.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко, Київський університет імені Бориса Грінченка

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ: ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ РАБОТА

Аннотация

Статья посвящена опытно-экспериментальной проверке эффективности внедрения разработанной методики формирования профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя. Представлены критерии исследования уровня сформированной профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя и их уровни (высокий, средний, низкий). Предложена структура специального тренингового курса «Теория и технология формирования профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя». Представлены результаты экспериментального внедрения методики формирования профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя. Обобщены результаты опытно-экспериментальной работы.

Ключевые слова: методика, критерии, профессионально-педагогическая коммуникативная компетентность, будущий учитель, опытно-экспериментальная работа.

Kohut I.V.

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Borys Grinchenko Kyiv University

METHODOLOGY OF FORMING OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS: RESEARCH AND EXPERIMENTAL WORK

Summary

This article is devoted to research and experimental verification of effectiveness of the implementation of the developed technique of forming of professional pedagogical communicative competence of future teachers. It presents the criteria of the level of formation of professional pedagogical communicative competence of future teachers and their levels (high, medium, low). The structure of the special training course «Theory and technology of professional pedagogical communicative competence of future teachers» is given. The results of the pilot implementation of the methodology of forming of professional pedagogical communicative competence of future teachers are presented. The results of the experimental work are summarized.

Keywords: methodology, criteria, professional and pedagogical communicative competence, future teacher, research and experimental work.